

PROCES TRANSFORMÁCIE NA BLÍZKOM VÝCHODE

Mgr. Jozef Lenč

Gombár, E. Dramatický pŕľmnšíc. Sýrie, Libye a Írán v procese transformace. Karolinum, Praha, 2001.

V krátkej dobe po udalostiach , ktoré sa odohrali v septembri v roku 2001 a ktoré bezprecedentne otriasli vtedajším postavením sveta sa na pulloch kníhkupectiev objavilo množstvo publikácií, ktoré sa snažili viac či menej úspešne definovať základné príčiny a východiská z danej reality. Niektorý autori podľahli aktuálnemu trendu a podujali sa spracovať predovšetkým problematiku terorizmu a jeho vplyvu na svet v 21. storočí. Hľadali rôzne možnosti budúceho vývoja vzťahov Západu a Východu resp. demokratického sveta a jeho neustáleho boja s nepriateľmi slobody, ktorých v tom čase stelesňoval Usama bin Ládin či samotné islamské krajiny Blízkeho a Stredného východu.

V tomto období sa však objavila aj publikácia, ktorá vyšla z pera Eduarda Gombára a pod názvom Dramatický pŕľmnšíc. Sýrie, Libye a Írán v procese transformace ju v roku 2001 vydalo vydavateľstvo Karlovej univerzity v Prahe Karolinum. Publikácia je rozdelená na tri kapitoly, ktoré sa postupne venujú trom spomenutým krajinám a ich postupnej transformácií, ktorá bola podobne ako vo východnej Európe zapríčinená rozpadom bipolarity medzinárodných vzťahov. Podobne tak ako v postkomunistických štátoch Európy i na Blízkom východe sa začal proces transformácia koncom osemdesiatych rokov minulého storočia. Autor sa v jednotlivých kapitolách podujal v prvom rade determinovať geopolitické a regionálne postavenie jednotlivých krajín, charakterizovať vnútropolitickú situáciu, zahraničnú a hospodársku politiku a ich postavenie resp. vývoj ich vnímania po rozpade bipolárneho sveta.

V úvode publikácie autor čitateľa oboznámil s dôvodmi prečo sa rozhodol venovať danej problematike a v stručnosti priblížil ciele a metódy riešenia danej problematiky. Tézou projektu, ktorý sa stal základom vzniku práce a ktorý v Českej republike vnikal pod dohľadom Ministerstva zahraničných vecí ČR autor zhrnul do nasledujúcich predpokladov : „atmosféra studenej vojny a bipolárneho rozdelenia sveta umožňovala niektorým štátom Blízkeho východu s autoritatívnymi režimami realizovať vnútornú a zahraničnú politiku,

ktorá odporuje demokratickým zásadám a princípom mierového spolužitia; ... zmeny medzinárodnej situácie v 80. a 90. rokoch, ako dôsledok krízy a vojny v Zálive viedli niektoré z týchto štátov k prehodnoteniu niektorých postojov...; autoritatívny mocenský prístup väčšinou pretrval, avšak vonkajšie formy museli byť zmenené, predovšetkým v nútenej tolerancii pluralitných princípov v ekonomike;“ (Gombár, 2001:7,8) Z nich potom za použitia predovšetkým analytických prístupov sformuloval a koncipoval jednotlivé kapitoly. V rámci jednotlivých kapitol ale predovšetkým v úvode a závere boli z časti použité i komparatívne metódy. Poradie jednotlivých kapitol je podľa môjho názoru v hodné a ako uvádza i samotný autor rozhodol sa ho zvoliť historický aspekt trvania jednotlivých „revolučných“ autoritatívnych režimov (Sýria 1963, Lýbia 1969, Irán 1979)

V rámci jednotlivých kapitol autor použil a doplnil tak samotný výklad podrobnejšími „prípadovými štúdiami“ (case study), ktoré čitateľovi umožnili hlbšie a presnejšie pochopenie dôležitých problémových okruhov v konkrétnych krajinách. Pre lepšie, plastickejšie pochopenie danej problematiky sa autor rozhodol záver svoje práce obohatiť ešte o dokumentačný materiál. Tento v zásade tvorí bibliografia obsahujúca kľúčové odborné publikácie vzťahujúce sa k danej problematike; biografie štátnikov, politikov a známych či vplyvných osôb; prehľady štátnikov a obsadenie kľúčových mocenských orgánov o počiatku existencie režimu; demografické tabuľky počtu obyvateľov a v potrebných prípadoch bol text doplnený i potrebnými mapkami, ktoré vhodne dopĺňali výklad.

V úvode publikácie sa Eduard Gombár ešte okrem vysvetlenia metodologického postupu a analýz použitých pri tvorbe práce venoval v stručnosti historickým koreňom autoritatívnych režimov v skúmaných krajinách. Autor tu definuje deväť základných spoločných východísk, ktoré determinovali spoločenské rysy a vychádzajú predovšetkým z geopolitických, ideologických a historických predispozícií, determinujúcich tieto štáty od ostatných štátov regiónu. V tejto časti svojej práce tiež autor priblížil korene a východiská ideologického „podhubia“ jednotlivých režimov, na oko podobných a v podstate pomerne rozdielných. (baasizmus, násirizmus, šíitsky fundamentalizmus apod.)

V prvej kapitole, ako som už niekoľko krát spomínal, sa Eduard Gombár venoval problematike asadovskej Sýrie. Postupne analyticky rozobral geopolitické a regionálne postavenie Sýrie v čase bipolárneho rozdelenia sveta ako aj po jeho rozpade. Za zmienku stojí výborná analýza a spracovanie vnútropolitického vývoja v krajine. Hodnotné je spracovanie a vysvetlenie štyroch základných úrovní mocenskej pyramídy, ktorú v Sýrii tvoria prezident, elitné jednotky a bezpečnostné zložky, strana BAAS a vláda. Pre lepšie pochopenie

fungovania jednotlivých zložiek moci autor použil prípadové štúdie, ktoré skúmajú ich reakcie na kľúčové politické okamžiky v dejinách Sýrie v poslednom štvrtstoročí (napr. terorizmus, nástupnícka otázka apod.)

Dôležité miesto zohráva aj definovanie zahraničnej resp. hospodárskej politiky Sýrie. Aj týmto dvom významným zložkám diferencujúcim postavenie krajiny sa autor venuje vo svojej štúdií. Predovšetkým čitateľovi približuje najdôležitejšie udalosti, ktoré ovplyvnili zahraničnú politiku Sýrie v 80. a 90. rokoch a ktoré potom následne determinujú súčasnú zahraničnopolitickú orientáciu krajiny. Hlavnými bodmi zahraničnej politiky sú podľa autora sýrsko-iránske spojenectvo, vzťah s Libanom, blízkovýchodný mierový proces a rozvíjajúca sa spolupráca s Európskou úniou. V hospodárskej politike sa autor venuje najmä postupnej transformácii riadenej ekonomiky na trhovú mechanizmus vyspelých krajín.

V závere autor ešte v krátkosti priblížil súčasné pôsobenie prezidenta Bášara Asada a jeho politickú víziu budúcnosti Sýrie v regióne Blízkeho východu ale aj v globálnom meradle.

V druhej kapitole sa potom, v náväznosti na chronologické poradie nástupu revolučných vlád v jednotlivých krajinách, E. Gombár venuje Líbii za vlády Mu'ammara al-Qadhafího. Keďže štruktúra kapitoly je podobná ako v prípade Sýrie budem sa venovať len prípadným rozdielom či nedostatkom. V rámci charakteristiky vnútropolitického vývoja resp. štruktúry politického systému Líbye sa autor obmedzil len na samotnú charakteristiku autoritatívneho režimu, čo je zapríčinené výrazným chaotickým rozložením politických funkcií. Navzdory všetkému sa však autorovi podarilo, podľa môjho názoru, úspešne definovať a determinovať tzv. Qadhafího „vnútorný okruh“. Ďalej sa môže čitateľ pri štúdiu tejto kapitoly dozvedieť veľa zaujímavého o otázke ľudských práv v Líbii ako aj samozrejme o zahranično-politickej orientácii a jej kľúčových bodoch (líbyisko-sovietske spojenectvo, prípad Lockerbie apod.), či o hospodárskej politike Líbye.

Tretiu kapitolu autor vyhradil pre Irán. Podobne ako pri analýze politického systému Sýrie a Líbye najskôr. Po determinovaní geopolitického postavenia Iránu v postbipolárnom svete sa čitateľ môže podrobne oboznámiť s fungovaním iránskej teokracie, ktorú v krajine nastolila islamská revolúcia v roku 1979. Ďalšia časť je venovaná transformácii teokracie po smrti ajatolláha Chomejního, doplnená je o štruktúru exekutívy spolu s výsledkami prezidentských volieb v 90. rokoch minulého storočia a tými, ktoré sa odohrali v roku 2001. Po opise jednotlivých volebných období prezidentov Rafsandžáního (1993-97) a Chatámího

(1997-2001 a 2001-) autor pokračuje podobne ako v predchádzajúcich kapitolách opisom zahraničnej politiky Iránu. Záver už tradične ako si čitateľ zvykol končí opisom hospodárskej politiky krajiny resp. prípadnými víziami budúceho vývoja najmä v návaznosti na udalosti z 11. septembra 2001 a neskorším definovaním „bushovej“ Osi zla.

Publikácia Eduarda Gombára je spracovaná veľmi prehľadne a je písaná zrozumiteľným a vysoko odborným štýlom. V knižke si nájde svoje tak laik ako aj odborník, ktorému pomôže autorova sumarizácia najdôležitejších východísk a súčasného vývoja dominantných krajín blízkovýchodného regiónu.